

11. Metodika nauky o harmonii

(definice, čtyřhlasá úprava hlavních a vedlejších kvintakordů, septakordů a nónových akordů a jejich obrátů, přísné a volné spojování a úprava příbuzných a nepříbuzných akordů v tóninách dur i moll, kadence, sekvence, harmonizace melodie, závěry a melodické tóny, chromatika: mimotonální dominanty, akordy chromatické terciové příbuznosti, akordy se třemi citlivými tóny, alterace a modulace).

Literatura:

Literatura pro děti:

....., Z.: *Klavírátky* – pracovní sešit 1.-3. díl.

Hurník, I.: *Umění poslouchat hudbu*. Soubor CD

..... *Z tóniny do tóniny. Modulační hříčka pro klavír*. Praha: Panton, 1992.

Literatura zaměřená na výuku harmonie (pro studenty konzervatoře a jejich pedagogy):

.....: *Harmonicky myslet a slyšet*. 1. vydání, Praha: HAMU. 1996. 268s.

.....: *Učebnice harmonie*. 1. vyd., Praha: SN krásné literatury, hudby a mění. 1958. 183s.

Hradecký, Emil: *Úvod do studia tonální harmonie*. 2. vyd. Praha: Supraphon. 1972. 300s.

Janeček, Karel: *Skladatelská práce v oblasti klasické harmonie*. 1. vyd. Academia. 1973. 442s.

.....: *Harmonie rozbořem*. 1. vyd., Praha: SHV. 1963. 213s.

Janeček, Karel: *Základy moderní harmonie*. Praha, 1965

Hůla, Zdeněk: *Nauka o harmonii*. SNKLHU, Praha, 1956.

Risinger, Karel. *Přehledná nauka o harmonii*. Praha: SPN. 1955. 126s.

.....: *Nauka o harmonii XX. století*. Praha: Supraphon, 1978

Silná Ingrid: *Nauka o harmonii*, 1992. (skripta kroměřížské konzervatoře)

Sborník

Internetové stránky:

<http://www.hamu.cz/pracoviste/ustav-teorie-hudby>

Historické publikace o harmonii:

....., Josef Leopold: *Základy harmonie a zpěvu*. Praha 1861.

Förster, Josef: *Nauka o harmonii*, 1. vyd. Praha: 1887

..... *Úplná nauka o harmonii*, 1. vyd., Brno 1912.

.....: *Úplná nauka o harmonii na základě melodie a rytmu*. Praha, 1933.

Studenti už by měli znát:

- základy hudební teorie, zvláště stupnice, (základní, odvozené i jejich převraty) a (kvintakordy septakordy jejich druhy a obraty)

Postup probírané látky se různí podle jednotlivých učebnic harmonie. Někdy se vypouští harmonizace melodie (..... důvodů)

Mezi dvě základní učebnice harmonie v současnosti patří Učebnice harmonie od J. Kofroně a Harmonicky od Vl. Tichého.

Kofroň, Jaroslav: Učebnice harmonie

Autor v úvodu vysvětluje, že jeho učebnice je stručná a obrací se k hudebním , doporučuje jim prohloubit si znalosti v učebnici Z. Hůly: Nauka o harmonii (1956). Podle slov Kofroně by jeho příručka měla sloužit amatérům, samoukům a lidovým muzikantům.

V úvodu knihy se ve stručnosti věnuje stupnicím, intervalům a akordům, i když ví, že to do harmonie nepatří. Kniha je rozdělena do kapitol, v závěru knihy jsou připojena (v nejnovějším vydání jsou už zvlášť ve speciálním pracovním sešitě). Vysvětluje, že melodické tóny zařadil pro přehlednost až za výklad o všech kvintakordech a septakordech, ale máme je užívat už dříve (nejlépe současně s kvartsextakordy). Autor dále doporučuje po splnění cvičení z knihy a cvičit na klavíru, jak na základě, tak dané

Postup probírané látky: kvintakordy a jejich funkce, čtyřhlasá úprava hl. kvintakordů, pravidla pro vedení 1 a dvou hlasů, přísné spojení příbuzných kvintakordů, spojování nepříbuzných kvintakordů, kadence, volné spojení příbuzných kvintakordů, harmonizace melodie hl. kvintakordy, vedlejší kvintakordy v dur, mollová tónina (aiolská, harmonická, melodická), míšení tónin, sekvence, sextakord, kvartsextakord, závěry, dominantní septakord, septakord II. stupně, septakord VII. stupně, vedlejší septakordy, dominantní nónový akord, vedlejší nónové akordy, melodické tóny atd.

Tichý, Vladimír: Harmonicky myslet a slyšet

Kniha zahrnuje i harmonii, je rozdělena do lekcí, každá lekce obsahuje systematický výklad a zároveň Klasické harmonii se věnuje lekcí, moderní harmonii lekcí. Je to proto, že úkolem prvních lekcí je vpravit žáka do problematiky = výklad je detailnější, úkolem posledních lekcí je a, žák už bude zkušený a s elementárními úkoly si poradí sám. Obsah a rozbor knihy je uveden níže.

Tichý i Kofroň proberou nejprve diatonické modulace, pak Kofroň chromatiku a po ní mim. D a akordy chrom. terc. příbuznosti, naopak Tichý probere nejprve mimotonální funkce, pak akordy chrom. terc. příbuznosti a po nich chromatiku (což se zdá být lepší).

Návrh studijního plánu na konzervatoři:

II. ročník

Září: Úvod do předmětu. Kvintakord - poloha, rozloha, čtyřhlasá úprava. Postup hlasů ve dvojhlasu. Citlivý tón.

Říjen: Pojem harmonická funkce a její úloha v harmonické větě. Přísný, volný a klamný spoj. Tónina mollová.

Listopad: Sextakord.

Prosinec: Kvartsextakordy.

Leden: Kvartsextakordy.

Únor: Sekvence a závěry.

Březen: Dominantní septakord.

Duben: Septakord na 2. a 7. stupni.

Květen: Dominantní nónový akord a vedlejší septakordy.

Červen: Opakování

III. ročník

Září: Opakování látky. Melodické tóny.

Říjen – mimotonální dominanty

Listopad – mimotonální dominanty

Prosinec – akordy chromatické terciové příbuznosti; frygický a lydický kvintakord

Leden – neapolský sextakord

Únor – alterace

Březen – alterace, modulace

Duben – praktické procvičení modulace

Květen – akordy neterciové harmonie; trojhlasá a pětihlasá harmonická věta

Červen – opakování a závěrečné zkoušky

Průběh hodiny

Průběh hodiny se řídí náplní hodiny. Hodina by měla obsahovat již probrané látky, vysvětlení a procvičení nové látky a zadání **Opakování** může mít různé podoby: ústní zopakování, kdy učitel klade otázky a studenti odpovídají (nebo i píší na tabuli), otázky mohou být určené jednotlivcům nebo celé třídě, nebo písemné opakování (učitel dá otázky, mohou být i zvukové, např. harm. diktát, nebo formou vyplnění rozdaných cvičení, pak následuje společná kontrola). Opakování může, ale nemusí být i na známky. **Vysvětlení nové látky** by mělo být co nejnázornější. Při výkladu by měl učitel harmonické příklady, upozorňovat na důležité jevy (možná je i barevně či graficky zvýraznit) a hned je i (tj. zahrát na klavír nebo pustit zvukovou ukázkou). U cvičení vždy určit a napsat a pod osnovu Zdůrazňovat spojení a důvody proč se žák novou látku učí. Upozornit studenty i na časté, nakreslit je na tabuli, – ať žáci slyší rozdíl mezi dobře a špatně. Používat studentům srozumitelnou terminologii, cizí výrazy hned vysvětlit. Nejlepší způsob učení je takový, kdy učitel pomocí ukázek dovede studenty ke správné odpovědi (= neřekne vše za ně). Zabere to víc času, ale žáci látku lépe pochopí a snadněji zapamatují.

Procvičování nové (ale i starší) používáme následujících forem práce. Student by měl umět probíraný harmonický příklad:

1. řešit formou doplňování vypsání generálbasu či melodie
2. formou harmonické analýzy (ale bývá těžké najít vhodné příklady, aby je dokázal analyzovat jak učitel, tak i žáci...)
3. v hrané hudbě, rozpoznat ho a určit
4. umět (ústně nebo písemně)
5. umět vytvořit podobný příklad (.....)

Z toho vyplývá, že je zapotřebí propojit několik předmětů a zajistit vzájemnou spolupráci učitelů těchto předmětů při výchově studenta. Jedná se zvláště o předměty nauka o harmonii,,, a, kde učitel nejvíce spojuje teorii s praxí.

Zadání domácích úkolů je Většinou se dávají úkoly na doplnění generálbasu, možno doplnit úkolem z oblasti harm. analýzy. **Důležitá je** Nejlépe u klavíru jejich přehráním (např. žákům zadat samostatnou práci a během ní si zvat jednotlivé studenty a přehrát jim domácí úkol, upozornit na chyby atd.).

Harmonie není předmět, který by se dal studovat bez vedení či dohledu učitele, je zapotřebí stálá zpětná vazba aby nedošlo k zařívání chyb.

Je možné zkusit na začátku hodiny opravu domácích úkolů následujícím způsobem: studenti si vymění úkol navzájem a opraví si ho. K opravě se podepší. Učitel poté úkoly vybere a zkontroluje opravy. Tím se žáci také hodně naučí.

Novou látku musí žák pochopit, zažít a osvojit, proto se harmonie musí studovat

Jak to jde, tak vše znázorňovat graficky, i barevně. Důležitá pravidla si dávat do rámečku nebo barevně označit, nebo si je ještě i zvlášť vypisovat na desky sešitu pod sebe.

Rady do výuky

Učitel a struktura hodiny:

- vše studentům názorně předvést –
- vysvětlit,, zda rozumí, hned procvičit
- snažit se provázat teoretické znalosti (opět se to chce domluvit s ostatními pedagogy hud. teorie)
- při výkladu psát na tabuli – čitelně
- stále propojovat = hrou na hud. nástroj, a s dalšími hudebními disciplínami, např. intonace a sluch. analýza, improvizace, dějiny hudby, sémantika
- stále hodně a
- střídát samostatnou práci,, diskuze, otázky pro žáky
- na začátku roku být a pak postupně slevovat
- na konci hodiny vše v krátkosti
- dělat si a, mít vždy něco do zásoby
- stále se ptát, zda všemu rozumí a Pokud nerozumí, zjistit
- prostředí ve třídě: uklizeno, vyvětráno, teplota, světlo, vzduch, čas
- používat žákům slovní zásobu, cizí slova hned vysvětlit
- mluvit srozumitelně a nahlas, pomalu, zřetelně
- umět jasně srozumitelně formulovat

Motivace:

- motivace k učení pomocí ukázek, aktivovat žáky
- dávat, co z probíraných jevů žák právě slyší, písemné kvízy a doplňovačky
- doporučit počítačové hudební programy (čerpat můžeme převážně ze zahraničí)
- najít ve třídě šikovné doučovatele žáků
- stále studentům připomínat, a kde to uplatní
- žák musí vidět, že vás výuka
- nesesedět jen na jednom místě za katedrou, procházet se po místnosti, nechat i žáky proběhnout k tabuli, klavíru, pro sešit či opravený úkol
- činnosti, ať se neunaví a více soustředí
- chválit a povzbuzovat, ale, když to není nutné
- nechat je najít spoje akordů
- dávat např.požadovaný akord či jev a vyhodnotit to např. formou soutěže
- ať mluví i žáci – hodně se jich ptát
- nabádat žáky, aby se na určitý harmonický jev, který neví, zkusili zeptat i svého učitele nástrojové hry, že to určitě bude vědět. A přimět tak učitele nástrojové hry, aby se začali víc zajímat o hudební teorii
- zkusit zorganizovat metodicky zaměřený kurz pro pedagogy nástrojové hry, který propojí teorii s praxí (ne moc dlouhý, raději pár kratších setkání, a po čase opět = udržovat s učiteli kontakt).

Metodický výklad nové látky

Na první hodině dovést žáky pomocí otázek k významům slova „harmonie“:

1. soulad, dokonalý řád
2. nauka o významu a použití akordů, nauka o spojování akordů

3. připodobnění samohlásek

Proč se to žák učí?

- + harmonie vysvětluje souvislost, pojem tóniny
- + ukazuje, jak je možné uplatnit obecné zákonitosti tohoto předmětu při harmonizaci melodie a vůbec při komponování jakékoliv skladby
- + žák musí harmonii, protože hudba je jazyk a nelze si představit komunikaci jazykem zvuků bez slyšení
- + rozvíjí svůj a
- + rozvíjí schopnost jednotlivých zákonitostí a pracovních pravidel
- + učení se harmonii mu pomáhá porozumět harmonickému ustrojení, kompoziční podstatě hudby, kterou interpretují
- + procvičí si základy realizace.....
- + ovládnou jednoduché kompoziční úkony, související s harmonií
- + naučí se
- + aby porozuměli základním harmonickým principům
- + aby hlouběji poznali baroka, klasicismu, romantismu
- + je to základ ke studiu harmonie 20. století
- + tak jako stavitel potřebuje ke své práci umět základy matematiky a fyziky, tak harmonie umožňuje hudebníkovi porozumět vlastnostem materiálu, s nímž pracuje a získané vědomosti aplikovat na praktickou práci s ním (harm. materiálem jsou akordy)

Nejčastější chyby

student:

- pletou si a tón
- obrat akordu určují podle tónu z vrchní osnovy
- dělá jim problémy vybavit si pravidla
- dělá jim problémy uvědomit si, že hlasy, a to cestou
- někteří studenti si nedokážou harmonické cvičení, a pak nemají motivaci k učení
- problém je zejména v tom, že někteří studenti si důkladně neosvojili intervaly a akordy
- plete si vyšší a nižší tóniny u
- zapomíná na nebezpečí harmonické u mim. D při nástupu na chr. akord...
- zapomínají, že chrom. postup u ak. chrom. terc. příbuznosti musí proběhnout v hlase
- zapomíná, že naopak některé zákazy jsou dovolené (příčnost u N6 a nezpěvný krok zm. 3)
- u akordů terc. příbuznosti jsou žáci zmatení, když akordu nepředchází nebo po něm nenásleduje akord, od něhož je akord chrom.terc.příbuznosti odvozen

učitel:

- procvičuje harmonii pouze pomocí generálbasu
- pracuje pouze (buď jen těsné, nebo jen široké)
- výklad látky je u některých pedagogů moc odborný (nevysvětlují cizí termíny)
- nehrají žákům jejich cvičení, když si je žáci nedokáží sami zahrát
- nevytváří(harmonie se musí učit prakticky)

Výuka harmonie na ZUŠ:

Na ZUŠ se žáci seznámí především se stavbou akordu (tří a čtyřhlasých), o spojování se dozví formou doprovodů lidových písní pomocí (klavíristé).

Pokud budete mít šikovné žáky v ZUŠ, můžete procvičovat základní harmonické funkce:

- učitel hraje T, S, D a žáci je analyzují (mohou mít pro každý určitý pohyb)
- žáci mají napsané akordy a doplňují jejich názvy
- žáci zapisují akordy podle zadání od určitých tónů
- v zapsaných a pojmenovaných akordech
- zkoušejí si harmonizovat (pro velmi šikovné!)
- mají zapsanou píseň s doprovodem a hledají v ní T, S, D
- mají napsaný sled T, S, D a k tomu mají napsat, ze
- mají zadanou harm. kadenci T, S, D a k tomu zkusí vymyslet.....

Jak procvičovat a opakovat

Základní způsoby procvičování:

- žáci mají zapsané akordy a (v různých tóninách)
- diktované akordy od určitých tónů
- učitel hraje a žáci je analyzují sluchem
- žáci vyhledávají zadané akordy v (musí tam tyto akordy být...)
- žáci akordy od zadaných tónů
- poznávají v hraných či napsaných ukázkách, které tam učitel schválně udělal